

VALSTYBĘ TURIME. AR IŠLIKS TAUTA?

Gediminas Jakubčionis, Lietuvos blaivybės fondo tarybos pirmininkas ir Vyskupo M.Valančiaus blaivystės sąjūdžio valdybos narys

(Kalba, pasakyta per Lietuvos radiją 1998 m. liepos 6 d. Valstybės Dienos proga)

1. Istorija

Prieš 11 tūkstančių metų, vos tik ledynui pasitraukus, prie Baltijos atėjo pirmieji žmonės. Galimas dalykas, kad nuo tų laikų ir prasideda mūsų gyvenimo šiuose kraštuose istorija. Choleros ir maro epidemijos, alinantys karai per tiek metų mūsų nesunaikino. Žmonės organizuodavosi, jie sugebėdavo sutelkti visas jėgas, visus išteklius ir atsilaikydavo.

19 amžiuje, prasidėjus pramoninei alkoholio gamybai, mus užplūdo lig tol nežinoma epidemija – girtuoklystė. Valstybės, kuri būtų galėjusi mobilizuoti jėgas ir išteklius prieš šią nelaimę mes tuomet jau neturėjome. Rusijos valdžiai rūpėjo ne mūsų sveikata, o kuo didesnės pajamos iš alkoholio, vadinasi, kuo labiau nugirdyti žmones. Visuotinė girtuoklystė grėšė tautai mirtimi. Pasipriešinimui prieš šią naują nelaimę tautą pakėlė Vyskupas Motiejus Valančius, Katalikų Bažnyčia. M.Valančius organizavo taip pat ir knygnešystę bei švietimą. Toji baisi epidemija buvo sustabdyta, ji nespėjo suluošinti tautos, kurios dvasia išliko nepavergta. Todėl tauta sugebėjo iškovoti nepriklausomybę, atkurti savo valstybę.

Mūsų tautos kovą su alkoholio epidemija pastebėjo Pasaulio visuomenė. “Kauno gubernijos“ valstiečius labai gyrė rusų revoliucionieriai demokratai, savo laikraštyje rašė, kad tie valstiečiai, sugebėję atsisakyti degtinės, yra tikri didvyriai, pavyzdys turtingoms tautoms, galinčioms pasirinkti daugybę malonumų, tačiau nesugebančioms atsisakyti vieno iš jų – žalingo įpročio gerti alkoholį.

Atsikūrusi Lietuvos valstybė nedelsdama ėmė ginti savo tautą nuo girtuokliavimo ir alkoholizmo epidemijos, atsinaujinusios po Vyskupo M.Valančiaus mirties. 1923 metais įstatymu buvo įteisintas valstybės alkoholio monopolis. Tai apsaugojo žmonių sveikatą nuo nuodingiausios namudininkų produkcijos, o pajamos iš alkoholio papildydavo ne privačių prekeivių kišenes, o valstybės išdą.

Jau 1924 metais buvo išleistas vadovėlis mokykloms apie alkoholį "Alkohologija". Valstybės ir visuomenės pastangomis epidemija vėl buvo sustabdyta. Dėl to alkoholio vidutinis suvartojimas tarpukariu buvo labai mažas ir nekėlė didesnės grėsmės tautos sveikatai.

Praradusi nepriklausomybę Lietuva patyrė Josifo Stalino alkoholio politiką, kurios tikslas – Rusijos carų pavyzdžiu išsunkti kuo daugiau pinigų iš alkoholio, visiškai nepaisant žmonių sveikatos. Alkoholio suvartojimas labai padidėjo, padariniai žmonių sveikatai ir ekonomikai buvo baisūs. Tauta nyko, nes mirtys pradėjo viršyti gimimų skaičių.

Michailas Gorbačiovas, supratęs, kad jo imperija gali žlugti ne tiek dėl Vakarų "kapitalizmo pinklių", kiek pakirsta alkoholio epidemijos iš vidaus, drakoniškomis, tik totalitarinei sistemai būdingomis priemonėmis sugebėjo labai sumažinti alkoholio suvartojimą. Gerokai sumažėjo ir su alkoholiu susijusių ligų, nelaimių, nusikaltimų. O Lietuvoje gimimų vėl buvo daugiau negu mirčių, tautos išnykimo grėsmė atitolo.

2. Nepriklausomybė

Sunku buvo įsivaizduoti, kad 1990 metais, vos tik atgavusioje nepriklausomybę ir stokojančioje išdo pajamų valstybėje atsirastų žmonių, kurie ryžtųsi panaikinti valstybės alkoholio monopolį, bene svarbiausią tų pajamų šaltinį. Tačiau tai įvyko. Tuo metu, kai daugumas Lietuvos žmonių rūpinosi nepriklausomybės apgynimu, atsirado piktadarių, kurie taip pakeitė žmonių įstatymą, kad buvo leista "iš dalies" privatizuoti alkoholį gaminančias įmones. Mažmeninė prekyba alkoholiu buvo atiduota privatininkams. Valstybės alkoholio monopolis, gyvavęs beveik 50 metų ir davęs valstybės išdui trečdalį pajamų, apgynęs daugelio žmonių sveikatą ir gyvybę, buvo sunaikintas. Lietuvą užtvindė neregėta alkoholio banga. Nustojus veikti monopoliumi, valstybė prarado galimybes kontroliuoti alkoholio rinką, neregėtai paplito falsifikuoti ir kontrabandiniai gėralai, pilstukas, jau nuvaręs į kapus daugybę žmonių. Svarbiausias tautos sveikatos ir gerovės rodiklis – gimimų ir mirčių santykis – vėl pakrypo Mirties naudai.

Blaivininkų, Sveikatos apsaugos ministerijos specialistų ir Seimo narių, iš kurių ypatingai reikėtų išskirti Leoną Alesionką, Arimantą Raškinį, Algirdą Endriukaitį ir Vytenį

Andriukaitį, pastangomis buvo parengtas ir 1995 m. Seimo priimtas Alkoholio kontrolės įstatymas. Svarbiausiu įstatymo principu buvo paskelbtas alkoholio vidutinio suvartojimo mažinimas, turintis tapti valstybės alkoholio politikos kertiniu akmeniu. Mat vidutinis alkoholio suvartojimas, t.y. suvartojimas vienam gyventojui yra Pasaulio Sveikatos Organizacijos pripažintas rodiklis, pagal kurį galima spręsti apie visas bėdas ir nelaimes, kurias dėl alkoholio patiria visuomenė. Įstatymu buvo numatyta įgyvendinti tas priemones, kurios yra patikrintos ilgamete pasaulio šalių patirtimi ir kuriomis vidutinį alkoholio suvartojimą galima mažinti efektyviausiai

Viena svarbiausių priežasčių, didinančių alkoholio suvartojimą yra reklama. Įstatymu buvo numatyta ją besąlygiškai uždrausti. Vėliau priimtame Tabako kontrolės įstatyme buvo numatytas taip pat ir tabako reklamos draudimas. Šių įstatymų autoriai siekė tikrai gražių tikslų – apsaugoti nuo loštinimo alkoholio ir tabako nuodais mūsų jaunimą. Ilgamečiais tyrimais nustatyta, kad reklama pirmiausiai žaloja jaunimo, paauglių ir vaikų sąmonę, dar neapsaugotą analitiniu mąstymu ir todėl ypatingai lengvai pažeidžiamą klaidinančia reklamine informacija. Pasikinkę reklamą, tabako ir alkoholio pirkliai rengia naują girtuoklių ir rūkorių kartą.

Deja, Seimas neatlaikė alkoholio ir tabako pramonės spaudimo ir greitai ėmė rūpintis, kaip, išlaikius orumą, atsitraukti nuo savo priimtų įstatymų.

Alkoholio ir tabako reklamos byla buvo atiduota Konstituciniam Teismui. Tačiau šis Teismas išliko garbingas ir priėmė sprendimą, kuriuo pripažįstama, kad reklamos draudimas Konstitucijai neprieštarauja. Todėl alkoholio bei tabako prekybininkų demoralizuotai mūsų valdžiai teko juodą darbą daryti savo rankomis.

Ir štai ministerija, kuri turi rūpintis alkoholinių gėrimų gamyba, pradeda teikti Seimui žmonių sveikatą lemiančių įstatymų pataisas. Šių pataisų paskirtis, tai atspėti nesunku, yra reklamos draudimų panaikinimas, jos išlaisvinimas, kitų suvaržymų, mažinančių alkoholio suvartojimą, panaikinimas. Alkoholio reklamą vėl leidžiama skelbti spaudoje. O vis dar uždrausta tabako reklama jau aplipdyti visi reklaminiai skydai, iš kurių kaubojai kviečia mūsų vaikus nemokamai nuvykti į Ameriką, iš tikrųjų pasmerkdami juos ligoms ir ankstyvai mirčiai.

Neturėtume pamiršti, kad Lietuvoje sparčiai plinta dar viena, pati baisiausia – narkomanijos epidemija ir kad rūkymas šiuo atveju yra tik pirmas žingsnis link daug pavojingesnių stipriųjų narkotikų.

Lietuvos savivaldybės, matydamos aukštesniosios valdžios bejėgiškumą įgyvendinant priimtus įstatymus, išduoda leidimus kabinti įstatymu uždraustą tabako reklamą. Rašte Vilniaus merui Vyskupo M.Valančiaus blaivystės sąjūdžio pirmininkas Juozas Kančys ir valdybos pirmininkas prof. hab. dr. Leonas Mačiūnas mėgina išsiaiškinti, kodėl tabako reklama yra kabinama. Jie rašo:

“... primename, kad įsigaliojus Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimui, kuriuo pripažįstama, kad ... Tabako kontrolės įstatymo nuostatos neprieštarauja Konstitucijai, jokia valstybės ar savivaldybės institucija negali duoti leidimų tokiai reklamai iškabinti. Todėl manome, kad tokių leidimų išdavimas gali būti susijęs su kyšininkavimu.

Prašome pareikalauti iš atitinkamų savivaldybės padalinių, kad tabako reklama būtų nedelsiant pašalinta iš visos Vilniaus miesto teritorijos.

Taip pat prašome išsiaiškinti savivaldybės pareigūnus Tabako kontrolės įstatymo pažeidėjus, viešai paskelbti jų pavardes ir nubausti“.

Į šį raštą M.Valančiaus blaivystės sąjūdis atsakymo negavo. Po pusės metų kreipėsi pakartotinai ir štai citata iš šįkart gauto atsakymo:

“... informuojame, kad klausimas “Dėl tabako reklamos Vilniaus mieste“ papildomai nagrinėjamas kartu Lietuvos Respublikos Seime ir perduotas Sveikatos, aplinkos apsaugos, sanitarijos ir higienos komitetui“. Pasirašė miesto dailininkė Dalija Rudytė. Taigi, jokio atsakymo į svarbiausią klausimą – kas mieste atsakingas už mūsų vaikų luošinimą ir, jeigu imami kyšiai, kas yra atsakingas už jų surinkimą? Tai išsiaiškinti pusės metų tikrai turėjo užtekti. To paties savo savivaldybių pareigūnų galėtų paklausti ir kitų Lietuvos miestų gyventojai.

Matome, kad Lietuvos valdžia nesugeba pastebėti alkoholio, tabako, narkotikų sukeltamų nelaimių, ir kad mūsų valstybė vis dar netampa ta mobilizuojančia jėga, kuri sutelktų tautą gintis nuo šių epidemijų. Paraginti valdžią imtis šio darbo turi visuomenė. Todėl

Vyskupo M.Valančiaus blaivystės sąjūdis kviečia visus, kam rūpi savo vaikų ateitis, pasirašyti tokio turinio kreipimąsi į Prezidentą, Seimą, Vyriausybę:

Artėjant Didžiajam Krikščionybės Jubiliejui ir Vyskupo Motiejaus Valančiaus gimimo 200-osioms metinėms kviečiame Prezidentą, Seimą ir Vyriausybę užkirsti kelius tautos ir ypač jaunimo žalojimui alkoholiu, tabaku, kitais narkotiniais nuodais. Todėl reikalaujame įstatymais ir visa Jums patikėta valstybės galia:

– nedelsiant įgyvendinti besąlygišką tabako reklamos draudimą, uždrausti alkoholio reklamą ir iki 2000 metų įvesti Valstybės alkoholio gamybos ir prekybos monopolį;

– sustabdyti narkotikų kontrabandą bei platinimą ir bet kokią veiklą, kuria siekiama juos įteisinti ar atsisakyti griežtos jų kontrolės;

– iki 1999 metų patvirtinti ir vykdyti valstybinės alkoholio, tabako ir kitų narkotikų kontrolės programas.

Manau, kad jeigu lietuvių tauta sugebėjo pasipriešinti caro valdžiai ir nesileisti numarinama alkoholiu, ji sugebės priversti ir savo išrinktą valdžią gerbti žmonių sveikatą ir gyvybę. Antraip mūsų valstybė greitai liks be gyventojų. Apie tai ypač skaudu kalbėti Valstybės Dienos proga.